

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИКІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

THE STATE OF SCIENTIFIC RESEARCH ON THE PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES OF ILLEGAL DRUG TRAFFICKING COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS AND CRIMINAL ORGANIZATIONS

Соловей В.В., аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національна академія внутрішніх справ

У статті з'ясовано, що наркоманія й незаконний обіг наркотиків у всьому світі стимулюють зростання злочинності, насильства та корупції, уражають людей незалежно від соціального стану, статі, релігії чи раси.

На зламі тисячоліть людства, які зіткнулося з величезною кількістю вітальних загроз: війни, глобалізація, ліберальний терор, релігійний екстремізм і тероризм, екологічні катастрофи, злочинність, голод і хвороби. Серед цих небезпечних явищ наркоманія посідає особливе місце, тому що тягне за собою цілу низку тяжких соціальних наслідків. Вона зумовлює загрозу виникнення проблем не лише медичного характеру, а й соціального, економічного та правового. Ба більше: наркоманія є культурним феноменом, що маніфестує про гостру кризу моральності, втрату дієвих ціннісних установок й орієнтацій на благо у сучасних суспільствах споживання, симуляції та дегуманізованого дискурсу. Людина епохи постмодерну багато в чому стала об'єктом споживання й самоспоживання. Ця цивілізаційна тенденція не могла не відбитися й на відповідній злочинності як епіфеномену наркоманії.

Наркоманія та злочинність є негативними продуктами соціальної дійсності, тісно взаємопов'язаними, такими, що взаємопроникають один в одного. Тому зміни в стані одного явища відбиваються на стані іншого. У сучасних умовах традиційні причини, що зумовлюють порушення соціальних норм, доповнюються, посилюються й ускладнюються кризовими явищами в економіці, соціальною нестабільністю, аморальністю та правовим нігілізмом. Відповідно, зміни, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності нашого суспільства, ставлять перед гуманітарними науками, зокрема і перед кримінологією, завдання вдосконалення форм і методів протидії негативним соціальним девіаціям, особливо наркотизму, та формування якісно нових стратегій й тактики кримінологічного впливу на них.

Ключові слова: незаконний обіг наркотиків; психотропні речовини, організовані групи, злочинні організації.

The article found that drug addiction and illegal drug trafficking around the world fuel the growth of crime, violence and corruption, affecting people regardless of social status, gender, religion or race.

At the turn of the millennium, humanity faced a huge number of welcome threats: wars, globalization, liberal terror, religious extremism and terrorism, environmental disasters, crime, hunger and disease. Among these dangerous phenomena, drug addiction occupies a special place, because it entails a whole series of serious social consequences. It causes the threat of problems not only of a medical nature, but also of a social, economic and legal nature. More than that: drug addiction is a cultural phenomenon that manifests an acute crisis of morality, the loss of effective value attitudes and orientations to the good in modern societies of consumption, simulation and dehumanized discourse. In many ways, the person of the postmodern era has become an object of consumption and self-consumption. This civilizational tendency could not help but affect the corresponding crime as an epiphenomenon of drug addiction.

Drug addiction and crime are negative products of social reality, closely interconnected, interpenetrating each other. Therefore, changes in the state of one phenomenon are reflected in the state of another. In modern conditions, the traditional reasons for violating social norms are supplemented, strengthened and complicated by crisis phenomena in the economy, social instability, immorality and legal nihilism. Accordingly, the changes taking place in all spheres of life in our society present the humanitarian sciences, in particular criminology, with the task of improving the forms and methods of countering negative social deviations, especially drug addiction, and forming qualitatively new strategies and tactics of criminological influence on them.

Key words: drug trafficking; psychotropic substances, organized groups, criminal organizations.

Вступ. Одним із найнебезпечніших видів злочинності є незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, що має тенденцію до зростання на території України та у світі в цілому. Слід зазначити що об'єктом даного виду злочину є здоров'я населення. Сам вид злочину пов'язаний з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів являється латентним, що ускладнює процеси його документування.

Значна частка наркозлочинів вчиняється саме організованими злочинними групами та злочинними організаціями, що пояснюється отриманням надприбутків, оскільки доходи від незаконного виготовлення та збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів в сотні разів перевищують фактичні витрати пов'язані з виготовленням, збутом, перевезенням, пересиланням та зберіганням.

Присутність наркобізнесу в Україні обумовлений сукупністю факторів що спонукають до розвитку організовані форми наркозлочинності. Організовані злочинні формування, які здійснюють розповсюдження наркотиків, намагаються моделювати попит на наркотики, використовуючи для цього всі доступні можливості, враховуючи особли-

вості підліткової психології. Наркотики стали широко-масштабним засобом деморалізації молодого покоління України і знищення його майбутнього.

Україна, яка є невід'ємною частиною світового суспільства, не могла довго перебувати поза тенденціями зростання немедичного споживання наркотиків, яке відбувається протягом останніх десятиріч у світі. Нелегальне розповсюдження охоплює широкі кола нашого суспільства і сприяє зростанню рівня злочинності, смертності населення, трагедії сімей та руйнуванню багатьох людських доль.

Висвітлення питання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у науковій літературі та монографічному рівні не нова, адже вказане соціальне негативне явище особливо турбує суспільство протягом останніх десятиріч.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі кримінально-правові та кримінологічні проблеми запобігання у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів розглядали у своїх працях Баклан І.В. «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або

прекурсорів, що вчинюються неповнолітніми» (2007), Мельничук Т.В. «Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження» (2009), Сорока С.О. «Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії» (2010), Карпенко Є.М. «Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів міжнародними правоохоронними організаціями (на матеріалах Інтерполу та Європолу)» (2014). Варто зазначити, що окремі питання цієї тематики розглядалися у криміналістичному та оперативно-розшуковому аспектах, проте вони не охоплюють усієї багатогранності проблеми запобігання цим злочинам. Водночас, віктимологічна складова злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів окремим предметом дослідження не була.

Виклад основного матеріалу. Разом з тим Вживання наркотиків має глибокі соціальні корні та історію. Як відомо наркотики супроводжуються людством протягом всієї його історії. Існує гіпотеза, що приблизно за 10 тисяч років до нашої ери людина була знайома з наркотиком. Історія використання опію, як наркотичного засобу, починається з давніх цивілізацій Міжріччя, Єгипту, Індії. Про снодійну дію опію згадується у шумерських таблицях, тобто 6 тисяч років назад [1].

Знайдені у стародавніх могилах Перу і Еквадору статуї свідчать про те, що близько 2300 років тому люди використовували листя коки, які мали, подібну кофеїну, стимулюючі властивості.

Більш двох тисяч років тому грецький історик Геродот, розповідаючи про Скіфію та її жителів – воєнних кочівників, відзначав, що частиною їх культових обрядів було спалювання стебел коноплі; дим викликав сп'яніння й екстаз [2]. Великий лікар Авіценна говорить про вживання наркотиків як ліків на території Таджикистану й інших середньоазійських землях у середині III століття.

У XVI ст. єпископи католицької церкви виступили із заявою щодо вживання коки, яке прирівнюється до ідолопоклонства, і домоглися прийняття забороняючого королівського декрету. Але, через стимулюючу дію, іспанці були прихильниками використання коки на золотих і срібних рудниках.

Наркоманія не оминула і Київську Русь. Наркотики на Русі були відомі з дохристиянських часів. Вони виготовлялись з різних трав, ягід і грибів та використовувались виключно для лікарських потреб – за цим наглядали слуги культу (волхви і відуні). Всього їм було відомо близько ста найменувань такого зілля.

Контроль над обігом наркотиків в Київській Русі здійснювався задовго до встановлення християнства ідеологічним органом родоплемінної князівської влади – язичницькими жерцями відомими на Русі як волхви або ведуні. З приходом на Русь християнства контроль над вживанням наркотичного зілля взяла на себе церква. По Уставу князя Володимира Мономаха «Про десятини, суди і людей церкви» (XI–XII ст.), особи, які порушували правила приготування і вживання зілля, піддавались жорсткому покаранню аж до позбавлення волі. Пізніше функції контролю над обігом наркотичних засобів перейшли від православної церкви до воєводів, які підпорядковувались Розбійному і Земському наказам. [3].

Однак у XIX ст. ситуація у сфері обігу наркотичних речовин різко змінилася. Зловживання ними, особливо опіофатія та опіокуріння, почало набувати масового характеру. Поширення цього явища у багатьох країнах, в тому числі і в Царській Росії, стало можливим завдяки активній діяльності Ост-індської компанії, яка культивування опійного маку, вироблення з нього опію та торгівлю ним зробила своєю монополією [4]. Великий вплив на ріст наркоманії здійснила Перша світова війна. Саме у цей період стало явним соціальне коріння наркотизму.

У другій половині XX-го століття немедичне жи-

вання наркотиків у країнах Західної Європи та Америки набуває стрімкого зростання та набуває характеру епідемії. Починаючи з середині 80-х років минулого століття наркотизм охоплює територію колишнього СРСР. Модернізація колишнього радянського суспільства у формі «перебудови» для поширення наркоманії спрацювала як спусковий механізм. Поштовхом (але не причиною) процесу, зокрема, стала безславна провалена антиалкогольна кампанія: саме на період її проведення припадає нова хвиля наркоманії. Після проголошення незалежності Україна зіткнулася з численними соціально-економічними труднощами та ростом злочинності, у тому числі на ґрунті наркоманії. Ця проблемата нелегальне розповсюдження наркотиків охоплює дедалі більш широкі кола нашого суспільства і становить значну загрозу розвитку та добробуту нації.

Перші вітчизняні дослідження проблем поширення незаконного обігу наркотиків датовані кінцем XIX століття. У 1885 році С. Моравіцький провів дослідження у Фергані, у якому детально розкрив способи вживання й види наркотиків, способи культивування, а також кількість насаджень і навіть ціни на наркотики. [5].

Споживачів наркотичних речовин С. Моравіцький ділить на дві категорії: людей, що вживають ті або інші наркотичні речовини як привичка; людей, що вживають такі речовини випадково – «щоб веселіше бути на святах». С. Моравіцький описує випадки вживання наркотику дітьми 7–13 років, а також факти жіночої наркоманії. Цікаві його висновки про те, що наркотики фактично заміняють місцевому населенню алкоголь, який був мало розповсюджений у цьому регіоні.

Однак більш активне вивчення проблем незаконного обігу наркотиків починається вже з'являтися лише наприкінці 50-х – початку 60-х років XX століття. І тільки наприкінці 60-х тема наркотизму займає чільне місце у дослідницькій діяльності соціологів і кримінологів.

Важливим подальшим кроком у дослідженні проблеми стали монографії, опубліковані в 60-ті роки, в яких безпосередньо йшлося про боротьбу з незаконним обігом наркотиків. Крім кримінально-правового висвітлення проблеми, в них розглядалися й оперативно-розшукові заходи щодо розкриття крадіжок, незаконного виготовлення, поширення й вживання наркотиків. Їх авторами були Р.С. Дугашев, І.С. А.Г. Лук'яненко [6].

При цьому виявилися різні тенденції в оцінці досліджуваного явища. Основа визначалася твердим ідеологічним контролем з боку партійного керівництва. Заперечувалася сама можливість існування наркоманії при соціалістичному ладі, наркотизм трактувався як «одичні випадки експериментування з наркотиками», а споживачі наркотиків розглядалися насамперед як злочинці. Такий підхід й обумовлював репресивний підхід при їх лікуванні. Потім – у міру розвитку демократичних процесів – усе більшу роль став відіграти науковий підхід до наркотизму. Одночасно змінюється й відношення до наркоманів: їх починають вважати насамперед хворими людьми.

У 60–70-ті роки минулого століття з'явилися дисертаційні праці, присвячені аналізу кримінально-правової боротьби з незаконним обігом наркотичних речовин. Йдеться про кандидатську дисертацію Е.Х. Чекушева [7]. Питання примусового лікування наркоманії й аналіз кримінального законодавства розглядалися і в колективній монографії, виданій у 1980 р. [8].

Разом з тим перше велике соціологічне дослідження наркотизму на території СРСР було проведено в 1967–1972 роках у Грузії. А.О. Габіані вивчив соціально-демографічні й соціально-рольові ознаки споживачів наркотиків, структуру наркотичних засобів, що споживаються, вік втягнення у наркоманію й мотивацію. Опублікована через п'ять років монографія містила історико-теоретичний розділ, методологічну частину, результати емпірич-

ного дослідження, схему діяльності злочинних груп, що займалися наркобізнесом, а також програму медичних, правових і організаційних заходів щодо боротьби з наркотизмом [9].

Саме А.О. Габіані провів у 1988–1989 роках перше комплексне дослідження поширення наркотиків серед молоді та інших соціальних верств населення на території Латвії, України, Приморського й Ставропольського країв, Горьківської, Новосибірської областей, а також Ташкенту [9]. У ході досліджень було опитано 2998 наркозалежних осіб і споживачів наркотиків, 2000 експертів і близько 6000 учнів загальноосвітніх шкіл і ПТУ. Автор стверджує, зокрема, наступне: «самий надійний засіб боротьби з наркоманією – недопущення первинного утягування молодих людей до наркотиків».

У 1980–1990 роках центром соціологічних досліджень наркотизму стає сектор соціальних проблем алкоголізму й наркоманії Інституту соціологічних досліджень Академії наук УСР (ІСД АН СРСР) і його філія у м. Києві. Дослідження проводилися також медиками (Інститут неврології, психіатрії і наркології АМН України) і психологами. З розвитком вітчизняної соціології девіантності наркотизм починає розглядатися як різновид відхиленої поведінки. Саме у цій якості він представлений у перших вітчизняних виданнях із соціології девіантної поведінки молоді. У м. Києві під загальною назвою «Діти вулиці» проводилося соціологічне дослідження підлітків – учасників усіляких так званих «тусовок». Місце дослідження – підвали, сходи, горища житлових будинків, двори, пляжі, каналізаційні люки тощо. Вік респондентів – від 13 до 16 років.

Незаконний обіг наркотиків та пов'язані з ним наркотизм і наркоманія стають насамперед молодіжною проблемою. Тому не випадково багато робіт останніх років вітчизняних та зарубіжних вчених присвячені вивченню запобіганню незаконному обігу наркотиків у молодіжному та підлітковому середовищі. Соціологами й психологами досліджувалися механізми залучення підлітків до наркотиків, їх мотиваційна сфера, уживали спроби розробити рекомендації щодо повернення молодих наркозалежних осіб до нормального життя. Дослідження показало, що для формування наркоманії зловживання наркотичними й токсичними речовинами – необхідна, але не достатня й далеко не визначальна умова. Обстежені утворюють відносно однорідну групу з недостатньо високим освітньо-моральним рівнем, несприятливими мікросоціальними умовами розвитку. У більшості випадків наркотизм можна розглядати як субкультуру. При цьому підлітки, що зловживають наркотичними засобами, відрізняються від сформованих наркоманів.

В Україні запроваджується ряд проектів, покликаних вивчити поширення наркотичних засобів у підлітковому середовищі. Починаючи з 1995 року Україна є повноправним учасником міжнародного дослідницького проекту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді (HBSC)». Започаткований у 1982 році в трьох європейських країнах міжнародний проект HBSC, який є частиною міжнародного дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), протягом 20 років об'єднав 41 країну-учасницю. Серед його складових розглянуто самооцінки власного здоров'я та суб'єктивні скарги на здоров'я, а також такі види ризикованої поведінки, як куріння, вживання алкоголю, наркотиків у молодіжному середовищі.

Починаючи з 1995 року Україна починає брати участь у загальноєвропейському дослідницькому проекті «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотичних речовин – ESPAD», таміжнародному проекті «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» HBSC, які проводяться за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, ВООЗ в Україні кожні чотири роки – 1995, 1999, 2003, 2007 та 2011 роках. У дослідженні беруть участь понад 30 країн Європи.

Основна мета проекту ESPAD – збір порівнянних даних про вживання психоактивних речовин серед учнів/студентів однієї вікової групи в більшості європейських країн.

Дані дослідження ESPAD в Україні використовуються для написання щорічних доповідей Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні та державних доповідей про становище сімей та дітей в Україні, що дає змогу донести результати до широкого загалу зацікавлених сторін. Результати опитувань серед українських підлітків представлені у міжнародних звітах та міжнародних публікаціях.

Об'єктом дослідження в 1995 році були респонденти 15–16 років. Загальна кількість опитаних становила 6680 учнів (3081 хлопець та 3599 дівчат). У 1999 році цільова група Європейського опитування була розширена. Так, за результатами дослідження 1995 року виявилось, що для України характерним є залучення підлітків до куріння та вживання алкоголю у досить ранньому віці, а також те, що після 15–16 років значна частина підлітків змінює навчальний заклад, а, отже, й соціальне середовище, що не може не впливати на поведінку. Саме тому було прийнято рішення додатково зарахувати до української національної вибіркової сукупності дещо молодші та дещо старші вікові групи: загалом в Україні були опитані учні у віці від 13 до 17 років. Загальна кількість опитаних – 10 386 (4837 хлопців та 5549 дівчат). Цільова група Європейського опитування у 2003 році складала 5795 учнів (2656 хлопців та 3139 дівчат) віком 13–17 років, у 2007 році – 5122 учні (2354 хлопці та 2768 дівчат) віком 15–16 років.

У 2011 році опитування було проведено у 414 навчальних закладах, вікову групу склали підлітки 15–17 років, які навчаються у загальноосвітніх школах (9–11 класи), професійно-технічних навчальних закладах (1-3 курси після базової середньої освіти та 1 курс на базі повної середньої освіти), вищих навчальних закладах I–II рівня акредитації (1-3 курси після базової середньої освіти та 1 курс на базі повної середньої освіти) та III–IV рівня акредитації (1 курс). Загальна кількість опитаних визначеної вікової групи складає 7702 учнів/студентів, з них до масиву даних включено відповіді 7512 респондентів (серед яких – 4157 дівчат та 3355 хлопців) [10].

Опитування респондентів носило цілком добровільний характер. Згідно зі звітами інтерв'юєрів, у 99% випадків усім або більшості учнів було цікаво відповідати на запитання анкети і вони робили це уважно та відповідально.

Основна мета проведення опитування серед учнівської молоді – не лише вимірювання поширеності та відслідковування тенденцій, а й визначення чинників різних моделей поведінки, вивчення зв'язку вживання цигарок, алкоголю й наркотиків з особливостями соціального оточення (впливу батьківської сім'ї та компанії однолітків).

Так, результати проведеного у 2011 році вказаного дослідження, свідчать про те що досвід вживання заборонених наркотиків мають 33,6% – хлопців і 18,8% – дівчат. Перша спроба вживання марихуани або гашишу до 13 років була у 3,4% хлопців та 1,0% дівчат.

Поширеності наркотиків у молодіжному середовищі були неодноразово предметом дослідження О. О. Яременко, О. М. Балакірева [11] та інших науковців.

Одночасно, поряд із соціологічними дослідженнями, що здійснюються громадськими організаціями, питання розповсюдженості наркотиків у закладах освіти було предметом дослідження на монографічному рівні.

Одну з перших спроб висвітлити питання окремих аспектів впливу незаконного обігу наркотиків та пов'язаним з ним таких негативних явищ, як наркоманія та наркотизм на неповнолітніх, була здійснена професор Н. Ю. Максимовою. Ще у 1998 році нею у докторському дисертаційному дослідженні «Психологічні фактори узалежнення неповнолітніх від алкоголю і наркотиків

та засоби його попередження» були визначені чинники, які впливають на втягнення неповнолітніх у наркоманію, розкриті психологічні фактори залежності неповнолітніх від наркотиків, а також вироблені заходи щодо профілактики їх адитивної поведінки [12]. Разом з тим об'єктом дослідження Н. Ю. Максимової були лише неповнолітні.

Одне з перших монографічних досліджень щодо поширеності наркотиків серед молоді було здійснено В. І. Лазаренко, який на базі матеріалів соціологічних і соціально-психологічних досліджень не тільки проаналізував наркоситуацію в Україні, а й дослідив явище наркоманії як специфічну форму молодіжного протесту, а також ставлення до неї молоддю. Ним зроблено висновок, що наркоманія (як вид девіантної поведінки) є соціальним явищем, яке характеризується масовим відходом молоді від діяльності внаслідок порушення соціальних зв'язків та «випадання» особистості з процесу соціалізації. Проаналізувавши мотиви залучення молоді до наркоманії, причини її розповсюдження у молодіжному середовищі, а також вплив вживання наркотиків на злочинність різних соціально-демографічних, соціально-психологічних та соціально-професійних груп молоді [13], доказав, що внутрішня суперечливість суспільства, протиріччя між декларованими та реальними цінностями та ідеалами, цілями та можливостями їх досягнення є основними причинами, які породжують соціальну напруженість у суспільстві, і тим самим стимулюють вживання наркотиків.

Значна кількість досліджень була здійснена за окремими напрямками попередження наркозалежності серед підлітків різними заходами. Заслужують на увагу проведені дослідження М. М. Окаринського, який пропонує здійснювати антинаркогенне виховання підлітків у пластових організаціях [14], О. В. Вінда, О. О. Яременко – шляхом формування навичок здорового способу життя [15], І. В. Шеремет та А. О. Щелкунов – засобами фізичної культури [16], А. М. Нагорна [17], Т. І. Андреева [18] – іншими засобами.

Значний внесок у запровадження антинаркотичних установок в закладах освіти зроблено В. Г. Панком, В. В. Рябухою, В. В. Топчієм та іншими психологами та педагогами. Аналогічні дослідження здійснювались і за кордоном [19].

Разом з тим у більшості вказаних наукових праць стосувались проведення антинаркотичної профілактичної роботи серед неповнолітніх, а також щодо підготовки професорського-викладацького складу ВНЗ до викладання навчальних дисциплін антинаркотичної спрямованості.

Друга група науковців здійснювали дослідження щодо запобігання правопорушенням, які вчиняються на ґрунті наркоманії та наркотизму серед молоді. Так, О. С. Стеблинська досліджуючи проблему запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в сфері обігу наркотиків та у стані сп'яніння, визначено специфіку детермінант, що сприяють поширенню злочинів у сфері наркообігу, вчинюваних неповнолітніми. Висвітлено структурні особливості особи злочинця. Проведено комплексний аналіз

рівня поширеності вживання неповнолітніми наркотиків, їх криміногенних чинників у структурі злочинності неповнолітніх. Вивчено механізм і мотивацію індивідуальної злочинної поведінки, соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові особливості особи такого неповнолітнього. Особливу увагу приділено розробці заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та кримінально-правового запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в сфері обігу наркотиків та у стані наркотичного сп'яніння [20].

Заслужує на увагу монографічне дослідження Д. О. Штанька «Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді», у якій було систематизовано адміністративно-правове регулювання протидії незаконному обігу зазначених засобів і речовин, визначено організаційні засади та шляхів протидії наркотизму серед молоді [21]. Не дивлячись на більш широке висвітлення протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді на жаль, залишилась поза увагою вказаного дослідження діяльність правоохоронних органів у сфері регулювання відносин, які виникають під час запобігання обігу вказаних речовин у закладах освіти та серед студентської молоді.

Інші напрями профілактично-виховної роботи студентської молоді були предметом дослідження М. В. Шевчук [22] та В. С. Штифурак [23], якими досліджуючи ієрархічну структуру ціннісних орієнтацій особистості, фактори, які впливають на її формування та психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді, доведено, що ціннісні орієнтації особистості мають складну, диференційовану та ієрархічно організовану структуру, а динаміка трансформації ціннісних орієнтацій залежить від року навчання.

Огляд літератури та наукових досліджень стану теоретико-правових засад запобігання незаконному обігу наркотиків дозволяє зробити висновок, що зміст сучасної наркозлочинності в Україні як соціального, масового суспільно небезпечного явища, яке виражається у поведінці людей, що порушують кримінально-правові й інші заборони під час поводження з наркотичними засобами та психотропними речовинами. З феноменологічних позицій її вихідним елементом є незаконний обіг наркотиків – негативне соціально-правове явище, обумовлене існуванням незаконного попиту на наркотики у частини населення й незаконною діяльністю осіб з його задоволення. У підґрунті нелегального обігу наркотиків лежить незаконний попит на них, під яким запропоновано розуміти реальну потребу в наркотичних засобах для наркотизації (споживання з метою сп'яніння) частини населення країни або окремого регіону у певний період. Отже, з функціональної точки зору, наркозлочинність розглянуто як різного ступеня законспіровану діяльність усіх її учасників (нерідко об'єднаних в організовані злочинні групи), спрямовану на створення та функціонування джерел і каналів надходження наркотиків на нелегальний ринок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : навч. посіб. / за ред. О. М. Джуки. Київ : КНТ, 2006. 240 с.
2. Геродот. Історія : в 9 кн. / [пер. і прим. Г. А. Стратановського] ; под общ. ред. С. Л. Утченко. Л. : Наука, 1972. Кн. 4. Мельпомена. С. 205.
3. Михайлов Б. П. Профілактика наркоманії та незаконного оборота наркотиків: монографія. М. : Граница, 2003. 360 с.
4. Бюллетень по наркотическим средствам. Нью-Йорк : ООН, 1965. Т. XVII, № 3. С. 3-Моравіцький С. Про наркотичні і деякі інші отруйні речовини, що вживаються населенням Ферганської області / Праці Каз. Імп. Унів. Казань, 1885. 27 с.
5. Лукьяненко А. Г., Дугашев Р. С. Претотвращение и раскрытие незаконного приобретения, изготовления и распространения наркотических веществ. Алма-Ата, 1964. 64 с.
6. Чекушев Э. Х. Ответственность за преступления, связанные с незаконным изготовлением, приобретением, хранением и сбытом наркотических веществ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Баку, 1969. 16 с.
7. Матышевский П. С., Дидковская С. П., Туркевич И. К. Правовые меры борьбы против пьянства, алкоголизма и наркомании. Киев : Политиздат Украины, 1980. 156 с.
8. Габиани А. А. Наркотизм: вчера и сегодня. Тбилиси : РЦИОМ, 1988. 256 с.
9. Яременко О. О., Балакірева О. М. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / Державний ін-т проблем сім'ї та молоді : Український ін-т соціальних досліджень : Українсько-канадський проект «Молодь за здоров'я-2». Київ : [б. в.], 2004. 196 с.

10. Рівень і тенденції поширення тютюнокуріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед учнівської молоді України : аналітичний звіт / [О. М. Балакірева та ін.] ; Український ін-т соціальних досліджень ім. Олександра Яременка ; Український медичний та моніторинговий центр з алкоголю та наркотиків Міністерства охорони здоров'я України. Київ : УІСД, 2008. 152 с.
11. Максимова Н. Ю. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків. Київ : [б. в.], 1997. 208 с.
12. Лазаренко В. І. Наркоситуація в Україні та девіантна поведінка молоді : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04. Харків, 2003. 20 с.
13. Окаринський М. М. Антинаркогенне виховання підлітків у пластовій організації : метод. посіб. для виховників пластового юнацтва. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 1999. 96 с.
14. Формування навичок здорового способу життя у дітей і підлітків: за проектом «Діалог» : навч.-метод. посіб. / [О. В. Вінда, О. П. Коструб, І. Г. Сомова та ін.] ; Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи ; Науково-методичний центр середньої освіти МОН України. [3-тє. вид., перероб. і допов.]. Київ : [б. в.], 2003. 284 с.
15. Щелкунов А. О. Соціально-педагогічна профілактика наркотичної залежності підлітків засобами фізичної культури і спорту : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02. Харків, 2005. 17 с.
16. Нагорна А. М., Беспалько В. В. Профілактика наркоманії серед підлітків : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2001. 167 с.
17. Андреева Т. И. Интернет и профилактика наркотических проблем / Информационный Центр по проблемам алкоголя и наркотиков ; Международная Независимая Ассоциация Трезвости. [2-е изд., пересм. и доп.]. Б. м. : [б. и.], 2000. 35 с.
18. Школа та її роль у профілактиці алкоголізму та наркоманії серед дітей і підлітків / [пер. М. Веер, С. Говорун] ; Центр "Escape". Київ : Сфера, 1998. 34 с.
19. Стеблинська О. С. Запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в стані сп'яніння : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2008. 16 с.
20. Штанько Д. О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 19 с.
21. Шевчук М. В. Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2000. 25 с.
22. Штифурак В. Є. Соціально-педагогічні основи виховної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2011. 44 с.